

ІНТЕРВ'Ю

ОНОВЛЕНИЙ СТАТУТ АКАДЕМІЇ ЗАКРІПЛЮЄ ЇЇ ПРОАКТИВНУ ПОЗИЦІЮ В ДЕРЖАВІ

Інтерв'ю з віцепрезидентом НАН України академіком НАН України В.Л. Богдановим

27 травня цього року Загальні збори Національної академії наук України обговорили й затвердили нову редакцію Статуту Академії. Що унеобхіднило внесення змін до головного документа найвищої наукової організації держави і які новації в ньому унормовано, пояснює секретар Комісії з підготовки нової редакції Статуту НАН України, віцепрезидент НАН України — в.о. головного вченого секретаря НАН України академік Вячеслав Леонідович Богданов.

— Вячеславе Леонідовичу, попереднього разу Статут НАН України зазнав змін у квітні 2016 р. — серед іншого, у зв'язку з реформою національної наукової сфери, відображеною, зокрема, у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» у редакції за грудень 2015 р. Які причини зумовили вдосконалення «академічної Конституції» зараз і як відбувався цей процес?

— Як кажуть правники, неможливо створити нормативний документ на всі випадки життя. Наш час надзвичайно динамічний, постійно з'являються нові обставини, що потребують урегулювання. Академія, звісно, зберігає «дух», головні засади організації своєї діяльності, запропоновані ще її «батьками-засновниками» Володимиром Івановичем Вернадським та Миколою Прокоповичем Василенком, і водночас намагається бути гнучкою й оперативно реагувати на зміни середовища, в якому працює. З цього погляду п'ять років після схвалення та офіційної реєстрації в Мін'юсті попередньої редакції Статуту НАН України виявилися дуже насиченим періодом.

Якщо минулого разу метою вдосконалення нашого Статуту було, як Ви вже згадали, його увідповіднення чинному національному законодавству, а також доповнення важливими і принциповими положеннями, відсутніми у редакції

2002 р., то нинішня ситуація мала власну специфіку. Крім законодавчих змін, зокрема в тому-таки базовому Законі про науку від жовтня минулого року, законах про управління державним майном тощо, удосконалення Статуту було пов'язано з продовженням реформування Академії, низку рішень про яке Президія НАН України ухвалила наприкінці 2019 — на початку 2020 р. Рекомендації з цього приводу надійшли й від членів Статутної комісії Академії, Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій та створених ученими НАН України громадських наукових організацій, зокрема ініціативної групи «Наука та інновації».

Цілеспрямовано готувати зміни до Статуту Академії ми почали ще в березні 2020 р. Торік у жовтні було оновлено склад Статутної комісії й доручено їй подати пропозиції щодо змін і доповнень до Статуту в першому кварталі 2021 р., щоб винести їх потім на розгляд чергової сесії Загальних зборів НАН України. Зауважу, що Статутна комісія працювала за професійної юридичної підтримки новоствореної робочої групи з учених Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інституту економіко-правових досліджень ім. В.К. Макутова НАН України, а також фахівців апарату Президії НАН України. Базовий проект Статуту Академії, який після докладного обговорення Комісія схвалила цьогогоріч у березні, було одразу ж оприлюднено на офіційному сайті НАН України. За результатами обговорення Комісія отримала понад півторасти пропозицій як від наукових установ Академії, так і від окремих науковців. Доопрацьовуючи проект змін до Статуту, ми повністю або частково врахували переважну більшість цих пропозицій. Проте не всі. Для включення частини з них до Статуту слід спершу домогтися відповідних змін у законодавстві. Деякі пропозиції надійшли у формі редакційних варіацій або не мали нормативного змісту. Інші виявилися недоцільними або зазнали коригувань на засіданнях Статутної комісії. Та ми уважно поставилися до кожної

пропозиції і вдячні всім небайдужим колегам, які витратили свій час і доклали зусиль для поліпшення головного академічного документа. Завдяки їхній праці він тепер повніше відповідає вимогам нормопроектувальної техніки.

— Чим остання версія Статуту суттєво відрізняється від попередньої? Яких аспектів академічного життя стосуються нові зміни й доповнення?

— Завдяки копіткій технічній роботі наших юристів у новій редакції Статуту передусім продубльовано зміни у законодавстві, зокрема до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та деяких інших нормативно-правових актів. Скажімо, попередня редакція Статуту визначала, що вибори до складу Академії, тобто вибори дійсних членів (академіків), членів-кореспондентів та іноземних членів НАН України, відбуваються що три роки. Чинна ж редакція, слідом за Законом про науку, встановлює періодичність таких виборів у формулюванні «не рідше, ніж раз на три роки». Враховано також норму Закону про те, що чисельність делегованих представників на сесіях Загальних зборів НАН України має становити не менше половини від загального складу академіків і членів-кореспондентів. Чинна редакція Статуту пропонує і новий підхід до встановлення кворуму на сесіях Загальних зборів НАН України та відділень. Відтепер збори вважаються правомочними, якщо в сесії беруть участь більш як половина загального складу тих, хто має право ухвального голосу на день проведення сесії. Попередня ж норма встановлювала участь у сесії не менше двох третин від облікового складу. В цьому питанні ми відштовхувалися від введеного у Законі поняття «загальний склад дійсних членів і членів-кореспондентів НАН України» та врахували зауваження юристів щодо передбаченої попередньою редакцією Статуту можливості виключення з облікового складу тих членів Академії, які не можуть взяти участь у сесії з об'єктивних причин.

Між іншим, лівова частка статутних новацій стосується регулювання саме виборчих процедур. Ідеться, наприклад, про встановлення вимог до претендентів, критерії відповідності претендентів оголошеній вакансії, повноваження експертних комісій відділень НАН України, деякі процедурні питання реєстрації кандидатів та проведення виборів. Скажімо, для кандидатів на посади президента й академіків-секретарів відділень НАН України обов'язковими є вільне володіння державною мовою та щонайменше 10 років керівної науково-організаційної роботи. Встановлено й певні обмеження: балотуватися на ці посади не можуть не тільки повністю або частково недієздатні особи, особи з незнятою чи непогашеною судимістю, а й позбавлені судом права обіймати відповідні посади, а також винні у корупційних правопорушеннях – протягом року з дня набрання законної сили відповідним судовим рішенням. Як бачите, у Статуті враховано і норми національного антикорупційного законодавства. Крім того, доповнено й уточнено порядок обрання президента і членів Президії Академії. А також, за необхідності, дообрання членів Президії, якщо за результатами виборів якісь із цих посад виявилися незаміщеними. Зокрема, період виборчої кампанії подовжено з двох до трьох місяців. Деталізовано процедуру реєстрації кандидатів: їх перелік затверджується Президією НАН України і разом з виборчими програмами претендентів оприлюднюється у ЗМІ та на сайті Академії впродовж 5 днів від дня реєстрації. Вказано, що кандидатам забезпечуються рівні права і можливості участі у виборах, презентації виборчих програм, проведення зустрічей у колективах наукових установ. Що стосується виборів академіків-секретарів відділень, то в разі необрання їх у першому турі передбачено можливість проведення другого туру голосування, чого не було в попередній редакції Статуту. Відповідні вимоги встановлено й до кандидатів на посади першого віцепрезидента, віцепрезидентів, головного вченого секретаря та ін-

ших членів Президії. Крім того, зазначено, що кандидати у члени Академії можуть балотуватися тільки з однієї спеціальності, й описано, як має встановлюватися відповідність спеціальностей висунутих кандидатів оголошеним вакансіям. Ці й інші уточнені та доповнені норми Статуту покликані зробити чіткішим виборчий процес в Академії, узручити і полегшити його.

Оскільки останнім часом в Україні гостро постала проблема дотримання академічної доброчесності, то в нашому головному документі докладніше прописано відповідну норму. Йдеться, зокрема, про те, що, поряд з популяризацією наукових знань і утвердженням наукового світогляду в суспільстві, до основних завдань НАН України та обов'язків її членів додано дотримання норм наукової етики, протидію порушенням права інтелектуальної власності (плагіату), псевдонауці та фальсифікаціям результатів наукових досліджень.

Ми також не могли не врахувати євроінтеграційного курсу нашої держави. Тож нову редакцію Статуту доповнено положенням про те, що Академія забезпечує повноцінну інтеграцію до Європейського дослідницького простору. Водночас ми не припиняємо поглиблювати своїх зв'язків і з іншими міжнародними дослідницькими системами, програмами та проектами.

— Ви згадали, що в новій редакції Статуту Академії відображено також нещодавні реформаційні заходи. Про що саме йдеться?

— Ми доповнили Статут нормами про повноваження Науково-технічної ради НАН України, науково-координаційних рад секцій та передбачили можливість створення наглядових рад при наших наукових установах. Нагадаю, Науково-технічна рада НАН України — це колегіальний консультативно-дорадчий орган, рішення якого обов'язкові для розгляду Президією Академії. Його створено для досягнення низки важливих цілей. Зокрема, щоб залучити академічні установи до вирішення актуальних

науково-технічних проблем розвитку економіки, екологічної та соціальної сфер і прискорити впровадження академічних розробок. Рада також покликана сприяти розширенню нашої співпраці з суб'єктами господарювання всіх форм власності, формуванню відповідних науково-технічних програм для їх виконання на засадах публічно-приватного партнерства та співфінансування. Наразі в раді головує перший віцепрезидент нашої Академії академік Володимир Павлович Горбулін, а складається цей орган з провідних фахівців академічних установ і організацій, іноземних членів НАН України, представників національних галузевих академій наук, закладів вищої освіти, науково-виробничих підприємств і об'єднань, органів державної влади, наукових громадських об'єднань. Аналогічно буде формуватися й склад науково-координаційних рад секцій НАН України, які, відповідно до нової редакції Статуту, мають на меті консультативне й експертне забезпечення діяльності секцій Академії. Що ж стосується наглядових рад при академічних установах, то вони можуть створюватися за рішенням Президії та здійснюють незалежну оцінку наукової діяльності установ. Але це, скажімо так, факультативна опція, хоча, маю надію, наші установи будуть зацікавлені в її реалізації. Нова редакція Статуту також передбачає наявність у структурі НАН України об'єктів державної дослідницької інфраструктури й інших об'єднань.

Далі. У новій редакції Статуту зазначено, що Академія здійснює науково-технічну експертизу проєктів, програм та інших важливих документів не лише за дорученням так званих «директивних органів», а й з власної ініціативи, а також за зверненням окремих громадян, суб'єктів господарювання та міжнародних організацій. Результати такої роботи подаються у формі науково-експертних доповідей, висновків, інформаційних, аналітичних і прогнозних матеріалів з різних питань – суспільно-політичних, економічних, науково-технічних, культурних, екологічних. До речі, аналіз стандартів

освіти, освітніх програм, підручників і посібників ми відтепер також можемо ініціювати самі, а не тільки в порядку реагування на звернення державних органів і закладів освіти. Тобто оновлений Статут закріплює проактивну позицію НАН України в державі.

Серед функцій Президії Академії передбачено надання допомоги науковим установам у їхній науковій, науково-технічній, інноваційній діяльності, зокрема завдяки відповідним тренінгам, семінарам-практикумам з правових, фінансових, матеріально-технічних, управлінських питань, трансферу технологій, комерціалізації результатів науково-дослідних робіт.

До того ж, уточнено статус регіональних наукових центрів. І передбачено, наприклад, створення при кожному з них Ради центру – колегіального дорадчого органу у складі провідних науковців і освітян регіону, представників органів місцевої влади та бізнесу. Рада утворюватиметься спільним рішенням НАН України і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності України (мається на увазі Міністерство освіти і науки України).

Оновлений Статут відображає і нові форми підтримки молодих науковців Академії. Це започатковане 2018 р. надання грантів на створення молодіжних лабораторій і груп для проведення досліджень за пріоритетними напрямками науки і техніки та запроваджена торік програма постдокторальних досліджень, тобто створення тимчасових позицій (ставок) для молодих учених зі ступенем доктора філософії.

— В останні півтора року, напевно, головним питанням порядку денного у світі є пандемія коронавірусної інфекції. Чи враховано ці нові реалії в організації роботи Академії на нормативному рівні?

— Безумовно. Нова редакція Статуту передбачає можливість дистанційної участі у сесіях Загальних зборів НАН України та відділень з використанням відповідних інфор-

маційних і телекомунікаційних технологій. Такий механізм роботи ми вже випробували і торік, і цьогогоріч. Результатом загалом задоволені. Головне — це безпечно для здоров'я та життя наших колег і водночас доволі зручно. Зокрема й з огляду на те, що чимало з них раніше мусили приїздити до столиці з інших регіонів України, а це, зрозуміло, супроводжується втратою часу та коштів. Сподіваюся, згодом ми все ж повернемося до нормального життя, але плодами діджиталізації, без сумніву, продовжимо користуватися.

— Насамкінець дозвольте поцікавитися, як Ви оцінюєте нову редакцію Статуту НАН України і яка доля чекає на неї далі?

— На думку членів Статутної комісії і на мою власну думку, цей документ сприятиме подальшому розвитку Академії, допоможе посилити демократичні засади її діяльності, надасть більшої відкритості процесу виборів членів НАН України та її керівних органів. Президія Академії вже подала новий Статут на реєстрацію до Міністерства юстиції України – очікуємо позитивного рішення з цього питання. І, звісно, триматимемо руку на пульсі – уважно відстежуватимемо і націо-

нальний законодавчий, і внутрішньоакадемічний процеси. Скажімо, у парламенті зараз триває робота над змінами до Земельного кодексу України й багатьох інших нормативно-правових актів. Усе це, безумовно, вплине і на діяльність Академії. Крім того, протягом першого півріччя цього року відбулися вибори директорів низки наших наукових установ, які унаочнили деякі аспекти, що також потребують докладнішого унормування. Але це вже завдання на майбутнє. А наразі хотів би від імені Президії НАН України, Статутної комісії та від себе особисто висловити глибоку вдячність усім членам Академії та співробітникам наукових установ, які долучилися до нашої роботи на цьому етапі. Сподіваюся, ми й надалі зможемо розраховувати на вашу дружню підтримку та слушні пропозиції на користь нашої спільної справи.

— Спасибі за змістовну розмову, Вячеславе Леонідовичу.

— І я Вам дякую.

*Розмову вела
Сніжана Мазуренко*